
KÖNYVJELZŐ

KOCSIS KÁROLY (SZERK.): DÉLKELET-EURÓPA TÉRKÉPEKBEN

(*MTA Földrajztudományi Kutatóintézet,
Kossuth Kiadó, Budapest, 2005, 99 o.*)

VATI TAMÁS

A könyv nyolc fejezetben, nagyszámú és kitűnően szerkesztett didaktikai apparátus (53 db ábra és 18 db táblázat) és szöveges elemzés során tárja fel Délkelet-Európa társadalmi, gazdasági jellegzetességeit és 20. századi fejlődésének legfontosabb szegmenseit.

A bevezető fejezetben sor kerül – az egyébként gyakran egymás szinonimájaként használatos – a Balkán és Délkelet-Európa fogalmi és területi lehatárolására. Előbbi szűkebb, utóbbi tágabb téregységet jelöl. A szerző megemlíti azt is, hogy a „balkán” kifejezés napjainkban negatív jelzőként használatos. Az elmaradottság, a korrupció, a zűrzavar és az etnikai alapú regionális destabilizálódás rokon kifejezése-ként él a köztudatban.

A történelmi események ismeretének hiányában a térség megértése szinte lehetetlen. A szerző ezt szem előtt tartva alaposan szemlélteti Délkelet-Európa múltjának legjelentősebb történéseit, különös hangsúlyt fektetve a 20. század eseményeire. A fejezet rávilágít arra az egész művön végigvonuló felismerésre, hogy három politikai-történelmi időszak következményei alakították ki a régió mai etnikai-vallási arculatát.

A 14–16. században bekövetkezett oszmán hódítás idején az addig viszonylag stabil etnikai térszerkezet a tömegméretű migrációk következtében felbomlott. Délkelet-Európa az egész kontinens legtarkább etnikai területévé vált. Az I. világháborút lezáró békeszerződések, bár nemzetállamok megvalósítását tűzték ki célul, soknemzetiségű kisállamokat hoztak létre. A korabeli nagyhatalmi érdekek ezzel olyan mértékű feszültségeket teremtettek, melyek megoldása máig nem sikerült. A Szovjetunió felbomlása robbanásszerűen hozta felszínre a térség minden országában a múltból örökölt vallási-etnikai feszültségeket, melyek az 1990-es évek délszláv háborúiban csúcspontot értek el. A határok menti nemzeti kisebbségek által elképzelt etnikai-területi autonómiák további lehetséges veszélyforrást jelenthetnek. A régió vallási térszerkezete a háborús etnikai tisztogatások, tömeges migráció és asszimiláció következtében kialakult etnikai viszonyoknak megfelelően alakult.

Az urbanizációt és városhálózatot vizsgáló részegységből kiderül, hogy Délkelet-Európa – elsősorban a balkáni államok – urbanizációs szintje jelentősen elmarad az

európai átlagtól. A városlakók aránya 40–50% körüli. A városfejlődés két fontos időszaka, a szocializmus negyven éve és a délszláv háborúk utáni tíz esztendő kerül részletezésre. A kommunista hatalomátvételt követően a balkáni államok urbanizációja felgyorsult, s az államszocialista időszak során a korábbinál mindvégig gyorsabb ütem jellemezte (ideológiai okok, migráció). Az 1990 utáni időszakban a városok nem vagy csak igen kis mértékben növekedtek (háború, ipari munkahelyek leépülése, külföldre vándorlás) és egyedül a korábbi nagyvárosok súlya nőtt meg.

A gazdaságot érintő négy fejezet első tagja az államok gazdasági fejlettségi szintjét és térbeli eltéréseit mutatja be. Miután a szerző felvázolja azokat a történeti folyamatokat, melyek évszázadokon keresztül hátrányosan érintették a gazdaság fejlődését, a vizsgált 8 ország jelenlegi gazdasági erejét szemlélteti a GDP és GNP mutatók alapján. Az egyes országokon belüli regionális különbségek részletezésére azért sem kerül sor, mert a különbségek nem számottevők, az alacsony fejlettségi szint az országok egészére érvényes. A jövőt illetően kedvező helyzetben az Európai Unió tagsághoz közel állók vannak, míg a most is fejletlennek számító államok esetében marad az elmaradottság és a teljes elzárkózás.

A Balkán országainak iparában is kísért a múlt, ismétlődnek a múlt eseményei, ha más formában és más körülmények között is. Iparának megújulása jóval később kezdődött és lassabban haladt, mint a közép-kelet-európai országoké. Abban az esetben, ha hozzávesszük a jellemző balkáni tendenciákat (a háborúkban megmaradt üzemek nem élet- és versenyképesek; dezindusztriális folyamatok; privatizáció nehézkesen zajlott és zajlik; a külföldi tőke csak 1995 után érdeklődik a terület iránt) érhetővé válik, hogy miért nem értek el olyan látványos eredményeket. Az előrelépés szempontjából mindenekelőtt a lokális politikai helyzetet és a lokális társadalmi környezetet kell vonzóvá tennie az országoknak. Az ipar súlya alapján két kategóriába sorolja a régió országait. Az egyikbe a jelentős iparral nem rendelkezők, a másik csoportba azok az országok sorolhatók, amelyek gazdaságában a csökkenő súlya ellenére is fontos szerepe van a szekunder szektornak.

A régió országainak gazdasági kapcsolatában kiemelt szerepe van a közlekedésnek. Annak ellenére, hogy a közlekedési hálózat kiépítése Európához képest jócskán megkésett, az EU-csatlakozás lehetősége a balkáni országok vasút- és közúthálózati szerepét is jelentősen felértékelte. Egy Nyugat-Európa/Közép-Európa – Törökország/Közép-Kelet relációban a térségnek komoly érdeke lenne. A vízi közlekedésben rejlő lehetőségek mérsékeltebbek. A balkáni országok kikötői az európai tengerhajózási térben periférikus helyzetű peremtengerek mentén helyezkednek el, és tengerpartjaik Horvátország kivételével rövidek. A folyami hajózás legnagyobb problematikája, hogy a Duna kevés gazdaságilag jelentős térséget érint. A polgári légi közlekedés a fővárosok kapcsolattartása (kivételt Szerbia jelent) mellett a szárazföldi közlekedés számára nehézséget okozó természeti akadályok (pl.: Kárpátok) leküzdésére szolgál.

A gazdaság legdinamikusabban fejlődő szegmense egyértelműen a turizmus. Mind a jelenben, mind a jövőben a nemzetközi turistaforgalom potenciális célterületét jelenti. Horvátország és Szlovénia európai szinten is magas szolgáltatást nyújtó

és jelentős vendégforgalmat bonyolít le. A közeljövőben csak Románia és Bulgária felzárkózása lesz elképzelhető, míg a többi állam komoly hendikeppel indul a térségbe érkező turistákért folyó versenyben. Nagy hátránya a térségnek, hogy Európán kívüli turista (a háborúk, közel-keleti térség közelsége miatt) csak a legritkább esetben látogat el a területre. Az idegenforgalom jövőképe mindenesetre kedvező.

Összességében elmondható, hogy a szerzők a legújabb és nagyszámú szaktudományi ismeretek felhasználásával alkottak. Délkelet-Európa minden egyes országa minden fejezetben előkerül. Albánia, Bulgária Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Macedónia, Románia, Szerbia és Montenegró, valamint Szlovénia társadalmi és gazdasági jellemzői alaposan kielemeztetnek, annak múltra visszavezethető okaival és a várható jövőképpel együtt. Hiányérzete az olvasónak abban lehet, hogy a könyv nem tesz említést a primer szektorról (mezőgazdaság), pedig vannak olyan országok (pl.: Albánia), ahol a mezőgazdaság dominál az ágazatok közül. A könyvszerű atlasz kitűnően alkalmas arra a szerepre, melyre szánták, vagyis a közvélemény, a tudós társadalom és a politikai döntéshozók gyors tájékoztatására.

Ajánlom a könyvet a Balkán országai, a földrajz iránt érdeklődőknek, illetve a lendő könyvszerkesztőknek (hogy lássák, a gazdag illusztráltság mennyivel élvezetesebbé teheti a száraz tényanyagot).

